

F. M. Dostojevski - Zločin i kazna

Književno djelo Fjodora Mihajloviča Dostojevskog značajno je ne samo u okvirima ruske književnosti, gdje je često bilo osporavano, već je ono mnogo značajnije za zapadnoeuropsku književnost i misao kraja XIX i XX stoljeća. Gotovo da nema pisca, kritičara, povjesničara književnosti ili suvremenog mislioca koji se na neki način odredio prema djelu Dostojevskog. William Faulkner je pisao da je Dostojevski umjetnik s kojim bi se rado usporedio svaki pisac samo kada bi mogao. Austrijski književnik Stephan Zweig smatrao je tragediju Karamazovih isto tako značajnom za svjetsku književnost isto tako kao i trilogiju Orestija ili epove Homera. Za Thomasa Manna Dostojevski je najveći psiholog svjetske književnosti, za Nitzschea on je jedini mislilac od kojeg je nešto naučio. Za Gidea romani Dostojevskog nisu samo knjige već najustreptajiji život za koji zna. Prodiranje u psihički svijet čovjeka, funkcioniranje njegove podsvijesti, kako ih opisuje Dostojevski, visoko su cijenili Freud i Adler. Maksim Gorki je, nazvavši Dostojevskog zlim genijem, priznao da se njegov talent može usporediti jedino sa Shakespearovim.

Tridesetih godina F.M.Dostojevski, sin vojnog liječnika i kćeri morskog trgovca, živi i školuje se, zajedno sa svojim starijim bratom Mihailom, u jednom od najboljih moskovskih pansiona. Tamo se, slično kao i u liceju koji je pohađao Puškin, poseban naglasak stavlja na književnost. Profesor ruske književnosti doduše ne priznaje Gogolja, ali zato svoje učenike detaljno upoznaje s Puškinom, Ljermontovim i Koljcovom. Ovdje se mladi Dostojevski upoznaje i s francuskom književnošću te pored klalika Racinea i Corneillea čita djela suvremenih francuskih autora - Balzaca, Hugoa, George Sand, E. Suea, djela nova i sadržajem i formom, čije ćemo tragove pronaći u stvaralaštvu ranog i zrelog Dostojevskog. Istovremeno on se zanosi i "gotским romanima" Ann Cliford.

Godine 1837. Dostojevski se, prema želji oca, upisuje na vojnu inženjersku akademiju u Petrogradu. Niz stručnih predmeta i stroga disciplina inženjerske škole oduzimaju Dostojevskom mnogo vremena, ali ga ipak ne sprečavaju da se, kao i do tada, bavi književnošću. Pisam koja Dostojevski u to vrijeme upućuje bratu Mihailu puna su rasprava o Schilleru i E.T.A.Hoffmannu, Byronu i Shakespearu, Goetheu i Homeru. Njegov odnos prema književnosti

gotovo je religiozan i upravo je književnost za Dostojevskog to što jedino može izmijeniti svijet. On je još uvijek naklonjen romantičarskoj književnosti kojoj će uostalom biti uvijek naklonjen, no za daljnji život pitomca inženjerske akademije presudno je poznanstvo s Gogoljem.

Dostojevski je završio akademiju u činu oficira, no već sljedeće godine zatražio je otpuštanje iz vojne službe. On se osjeća pjesnik, ne inženjer. Za Dostojevskog istodobno počinju financijski problemi koji će ga pratiti cijeli život. Upoznaje svijet zalagaonica, novčanih zajmova i mjenica, poslovnih ljudi i petrogradskih zelenaša, svijet gdje vlada novac, svijet u kojem će živjeti junaci njegovih romana (Zločin i kazna, Krotka).

Ruski čitatelji upoznaju Dostojevskog kao prevodioca Balzacova romana Eugenie Grandet. Prijevod je objavljen 1844.g., Dostojevski ga smatra izvrsnim, ali taj prijevod je tek predradnja, priprema za književni rad. Prvi roman Dostojevskog bio je Bijedni ljudi (1846). Dostojevski je, oslanjajući se na rusku književnu tradiciju Puškina i Gogolja, stvorio roman u duhu vladajuće prirodne škole, a epistolarna mu forma dopušta da prodiere u psihički svijet svojih junaka i na nov način ispriča o životu "malog čovjeka" premjestivši naglasak na socijalne na psihološku motivaciju. Iste godine kad i Bijedne ljude Dostojevski objavljuje svoje pripovijetke Dvojnici (1846) i Gospodin Proharčin.

Radeći na noveli Gospodin Proharčin, Dostojevski se poslužio novinskim materijalom, člankom o siromašnom činovniku koji je umro s pola milijuna gotovine. Tim postupkom pisac će se koristiti i pri stvaranju svojih velikih romana (Zločin i kazna, Demoni, Braća Karamazovi) i na taj način povezivati aktualna društvena i politička pitanja Rusije s filozofsko-psihološkom problematikom.

Likovi pripovijedaka Slabo srce (1848) i Polzunkov (1848) pripadaju istoj socijalnoj sredini kojoj pripadaju i likovi prethodnih pripovijedaka i romana, a srodni su im i po svojim psihološkim karakteristikama. Ostajući vjeran svojim siromašnim i osamljenim junacima, sivilu svakodnevnog gradskog života poniženih činovnika, zavedenih djevojaka i bijednih studenata, Dostojevski želi progovoriti i o ljudskim strastima, moralnim i etičkim traženjima, dobru i zlu, o izuzetnim ljudima, "velikim grešnicima", "napoleonima", o idealnom čovjeku, o ženi razapetoj između strasti i kajanja, o slobodi koja je čovjeku mučna, nepodnošljiva.

Dostojevski zastupa načela idealističke estetike, zahtijeva slobodu stvaralaštva i umjetnosti, smatra da umjetnost mora biti

nezainteresirana, a umjetnički čin iracionalan. Njega norme i zadaci ograničavaju, on se ne može i ne želi odreći svog romantizma i fantastike, svojih motivacija podsviješću što počinju zamjenjivati socijalne motivacije. Dok Turgenjev poetizira svijet koji opisuje, a Tolstoj pokušava prodrijeti u dušu svojih likova, Dostojevski dokumentarnoj građi pridaje novo značenje - filozofsko. Svojim razgovorima s nepostojećim anticipira buduće junake u čijim će se podvojenim svijestima odvijati cijeli dijalozi. "Antijunak", kako ga naziva Dostojevski, u dijaloškoj formi razmišlja o društvenim i političkim idejama svog vremena, o socijalizmu, suprotstavlja se civilizaciji i poriče čak i sam pojam "progres" koji se uz nju vezuje, polemizira s Černiševskim i njegovom teorijom "razumnog egoizma" (parodirat će je Dostojevski u liku Lužina u Zločinu i kazni).

Monološka forma omogućuje Dostojevskom da neograničeno istražuje misao i emocionalni svijet svog "antijunaka" te da iskaže odrađene filozofske, etičke i estetske sudove koji su uvijek u dijaloškom suodnosu s tuđim idejama i mišljenjima. Glazbena načela kompozicije razvit će Dostojevski u svom romanu Zločin i kazna (1866).

U središtu romana nalazi se lik bivšeg studenta, dobrovoljnog osamljenika otuđenog od društva, "poniženog i uvrijeđenog", no i ogorčenog filozofa zločinca Rodiona Raskolnikova. On u svojoj potkrovnoj sobici, koja je više nalik na grob negoli na sobu, razvija intelektualnu teoriju natčovjeka prema kojoj je sve dopušteno, pa i "krv po savjesti". Da bi provjerio svoju teoriju, da bi dokazao sebi da nije tek pripadnik mase, "materijala", Raskolnikov ubija staru lihvaricu. Nakon počinjenog ubojstva ne može izdržati moralni i psihološki pritisak, kaje se i predaje vlastima. Svi postupci Raskolnikova, a ponajprije ubojstvo, motivirani su višestruko, a ni jedna od motivacija nije potpuna ili dominantna. Ubojstvo starice "intelektualna" je odluka Raskolnikova, provjera njegove teorije, ali se ono istovremeno motivira i psihološki i socijalno. Sudbina Raskolnikova isprepleće se sa sudbinama drugih "poniženih i uvrijeđenih" stanovnika prijestolnica i one uvjetuju i opravdavaju njegov postupak. Isprepliće se sa sudbinom pijanog i nesretnog Marmeladova, njegove smrtno bolesne žene Katerine Ivanove i djece čija je budućnost pijanstvo, tuberkuloza ili prostitucija. Na prostituciju se odlučuje i Sonja, kći Marmeladova, da bi spasila obitelj, a Raskolnikov, svestan veličine Sonjine žrtve, uviđa i njenu uzaludnost.

Na žrtvu su primorane i majka i sestra Raskolnikova, Dunja koja je spremna na ponižavajući brak s mrskim i ograničenim Lužinom da bi osigurala bratu budućnost. Puljherija Aleksandrova, majka Raskolnikova, odobrava taj brak kao jedini mogući izlaz iz situacije u kojoj se obitelj našla. Raskolnikov pak Dunjin brak poistovjećuje sa Sonjinom prostitucijom, ne prihvaća žrtvu svjestan da je i taj izlaz tek prividan, jedan od mogućih kompromisa s vlastitom savješću. Scena s pijanom djevojkom koju Raskolnikov slučajno sreće na svom lutanju petrogradskim ulicama, a čija je propast samo pitanje vremena, kao da dokazuje da sudbina Marmeladovih, Sonje, Dunje nije samo slučajna, već neizbježna. To je dodatni moment koji ga potiče da učini "ono".

Neumitnost propasti većine tih ljudi uvjetuje neimaština, nedostatak novca. Stara zla lihvarica posjeduje novac, koji bi spasio živote mnogih, i Raskolnikov ga ne želi za sebe samoga. Socijalno zlo velikog grada potiče Raskolnikova na zločin. Svaki od likova pokušava naći svoje rješenje, svoj izlaz iz bezizlazne situacije štiti ih stvara veliki grad. Njihove životne priče prepleću se s onom o Raskolnikovu, vode prema problemu koji njega muči, podržavaju ga u njegovoj odluci, naglašavaju bezizglednost njegove situacije, psihološki, emocionalno i socijalno pripremaju ga na zločin. Život Lužina zasnovan je na ideji "razumnog egoizma" koji čak i samom Raskolnikovu zvuči kao strašna parodija njegovih vlastitih ideja. Marmeladov je pak suprotstavljen Raskolnikovu svojom pokornošću pred sudbinom i vjerom koju ne gubi čak ni onda kada je potpuno svjestan vlastite konačne propasti.

Sav roman protječe u dijalogu. Dijalog je ili stvaran - Raskolnikova sa Sonjom, s istražiteljom, sa Svidrigajlovim, ili pak unutrašnji kao monolog Raskolnikova, što prelazi u dijalog. Gotovo sva zbivanja romana upoznajemo prelomljena kroz svijest Raskolnikova.

Kriminalistička fabula, koju je u Zločinu i kazni Dostojevski prvi put upotrijebio, služi iskazivanju etičkih, moralnih i filozofskih ideja, a i za postavljanje aktualnih društvenih pitanja Rusije tog vremena, pitanja pijanstva, prostitucije, obitelji, sudstva itd. Fabula je cjelovita i završena - Raskolnikov se kaje, odriče svojih ideja o natčovjeku, i u Sibiru, sa Sonjom koja ga prati, čita evanđelje, no pitanja koja postavlja roman ostaju otvorena.

- Mjesto radnje je Petrograd koji se bitno razlikuje od Pariza. Dok je u Parizu opisivano siromašno građanstvo i puk, ali koliko god ti ljudi bili

siromašni ne mogu se mjeriti sa bijedom ljudi iz Petrograda. Likovi koje Dostojevski opisuje na samom su dnu svega, toliko jadni i toliko siromašni da se ne mogu čak ni približno usporediti sa siromašnim pariškim pukom. Sve je svedeno na krajnju bijedu.

"Vani je bila strašna žega, a uz to i sparina, gužva, na sve strane vapno, skele, opeke, prašina i onaj posebni ljetni zadah što je dobro poznat svakom Petrograđaninu koji nije kadar unajmiti ljetnikovac - sve to neugodno uzdrma ionako već rastrojene mladićeve živce. Nepodnošljiv zadah iz krčma kojih u tom dijelu gradu ima sva sila, i pijanci koje je neprestance susretao iako je bio radni dan, dopunjavahu odvratan i turoban kolorit prizora."

"Doduše, ta je gradska četvrt bila takva da je tu bilo teško koga iznenaditi odjećom. Sijenska tržnica u blizini, mnoštvo stanovitih lokala i uglavnom

- Čak i vlasnici velikih kuća koji su iznajmljivali stanove bili su siromašni i svedeni na krajnju bijedu, što se vidi po sobama koje su iznajmljivali:

"Bijaše to majušna prostorijica, pet - šest koraka dugačka, neobično jedna, s onim svojim žućkastim, prašnim tapetama, na mnogim mjestima odlijepljenim od zida, i toliko niska da se malo viši čovjek osjećao u njoj tjeskobno te mu se sve nekako činilo da će udariti glavom o strop. Kakva soba, takvo i pokućstvo: tri stara stolca, prilično trošna, u kutu obojen stol na kojemu ležale nekoliko bilježnica i knjiga; već po tome koliko su bile zaprašene vidjelo se da ih već odavna ničija ruka nije taknula; i napokon glomazna sofa, nekoć presvučena cicom a sad sva izderana, zapremala je gotovo cijeli zid i pola širine cijele sobe te služila Raskolnikovu kao postelja..."

- Raskolnikov je vrlo povučen u sebe i neki svoj svijet, rijetko s kim puno govori, ali zato pažljivo sluša sve što mu sugovornik priča "Usput rečeno, bio je neobično pristao, divnih tamnih očiju, kestenjaste kose, povišok, vitak i sjenit. Ali uskoro je utonuo u nekakvu duboku zamišljenost, bolje reći - čak u nekakav zanos, i pošto dalje ne primjećujući više ništa oko sebe, pa i ne želeći ništa primijetiti. Kadikad bi samo nešto promrmljao sebi pod nos, iz one svoje navike da razgovara sam sa sobom što ju je malo prije bio i sam priznao. U ovom je času znao da mu se misli na mahove brkaju i da je malaksao: već je drugi dan kako nije gotovo ništa okusio. Toliko je bio bijedno obučen da bi se neki drugi čovjek, čak i naviknut na

pohabanost, stidio da u po bijela dana izađe na ulicu u takvim dronjcima."

"Raskolnikov nije bio navikao na svjetinu i, kako već rekosmo, klonio se svakog društva, pogotovo u posljednje vrijeme. Ali sada ga najednom nešto privuklo ljudima. Kao da se u njemu zbivalo nešto novo, a u isti mah kao da se nekako zaželio ljudi..."

"Zanimljivo je da se Raskolnikov, dok je studirao, nije gotovo ni s kim družio, od svih se tuđio, nikom nije odlazio u posjete i nerado je dočekivao goste. Uostalom, uskoro su se i od njega svi odbili. Nije sudjelovao ni u zajedničkim sastancima, ni u razgovorima, ni u zabavama, ni u bilo čemu drugome. Učio je mnogo, nije se štedio i stoga su ga poštovali, ali ga nitko nije volio. Bio je vrlo siromašan i nekako nadmetno uznositi i suzdržljiv; kao da je pred svima nešto tajio."

- puno toga o Raskolnikovu saznajemo i od Razumihina:

"Rodiona poznajem godinu i pol dana: natmuren je, mrk, uznositi i ohol; u posljednje je vrijeme (a možda i znatno ranije) nepovjerljiv i sklon hipohondriji. Velikodušan je i dobar. Nerado iskazuje osjećaje i radije će biti okrutan nego da riječima iskaže što mu je na srcu. Inače, ponekad uopće nije hipohondar, nego je naprosto hladan i besćutan, u čemu ide sve do nečovječnosti, baš kao da se u njemu redom smjenjuju dva suprotna karaktera. Ponekad ne možeš riječi izvući iz njega! Nikad nema vremena, neprestano mu netko nešto smeta, ništa ne radi. Nije podrugljiv, ali ne zato što nema duha, nego baš kao da nema vremena za takve tričarije. Ne sluša do kraja što mu govore. Nikada se na zanima za ono što u tom trenutku zanima sve druge. Neizmjereno cijeni sam sebe, a čini se da ima donekle i pravo..."

- Aljona Ivanova bila je starica koju je Raskolnikov ubio. Ona je u zajam uzimala sve što bi joj neki student ponudio i davala mu novac, tj. kada bi netko došao u poziciju da nešto mora prodati ako ne želi ostati gladan odlazio bi Aljoni Ivanovoj i davao joj neki svoj predmet u zajam

"Bijaše to sitna suhonjava bakica od svojih šezdeset godina, živahnih i pakosnih očiju, malog šiljastog nosa, gologlava. Bjeličasta, ponešto progrušana kosa, bijaše joj obilato namazana uljem. Tanak i dugačak vrat nalik na kokošju nogu bijaše omotala nekakvom flannelskom krpom, a oko ramena joj se, unatoč vrućini, klatio haljetak obrubljen krznom, sav pohaban i požutio. Starica je svaki čas kašljala i hrakala."

"Sila ti je ona - veli - kod nje uvijek možeš dobiti para. Bogata je kao Čifutin, može ti odjednom isplatiti pet tisuća, a ne libi se ni zaloga od jednog rubalja. Mnogo je naših bilo već kod nje. Samo je strašna gadura. I rasprede o tome kako je pakosna i hirovita, kako je dovoljno da jedan dan zakasniš pa da ti propadne zalog. Daje i po četiri puta manje nego što stvar vrijedi, a uzima po pet, pa i po sedam posto kamata na mjesec, i tako dalje. Student se raspričao i spomenuo, između ostaloga, kako baba ima sestru Lizavetu koju ona, onako mala i odurna, svakog časa tuče i drži u pravom ropstvu, kao nejakom dijete, premda je Lizaveta natprosječno visoka."

- Lizaveta je sestra Aljonina. Nju Raskolnikov neplanirano ubija jer je došla kod sestre baš u trenu kada je on još bio tamo

"Ta je njihova znanica bila Lizaveta Ivanovna, ili naprosto Lizaveta, kako su je svi zvali, mlađa sestra one iste starice Aljone Ivanovne, udove koleškog registratora i lihvarke kod koje je Raskolnikov jučer bio založio svoj sat i izveo svoju probu...Odavno je već znao sve o toj Lizaveti, pa i ona je njega donekle poznavala. Bijaše to visoka, nezgrapna, plašljiva i ponizna djevojka, slaboumnica tako reći, od svojih trideset pet godina. Bila je prava ropkinja svoje sestre, radila je dan i noć, strepila je od nje i trpjela čak i batine. Stajala je neodlučno sa zavežljajem u rukama pred trgovčićem i njegovom ženom i pažljivo ih slušala. Oni su joj nešto vrlo živahno tumačili. Kad ju je Raskolnikov iznenada spazio, obuzeo ga je nekakav čudan osjećaj nalik na silno zaprepaštenje, premda u tom susretu nije bilo ničeg čudnovatog."

"Neka nedavno doseljena i osiromašena obitelj prodavala je stvari, odjeću i ostalo, sve samo za žene. Kako se takva roba ne prodaje dobro na tržnici, tražili su preprodavača, a Lizaveta se time bavila: uzimala je robu u komisiju, zastupala svoje mušterije i imala veliku praksu zato što je bila vrlo poštena i svagda kazivala posljednju cijenu: koju cijenu odredi pri njoj i ostane. Općenito je malo govorila i, kako već rekosmo, bila je vrlo skromna i plašljiva."

"Lizaveta pak nije iz činovničkog staleža nego obična pučanka, stara djevojka, strašno nezgrapna, vrlo visoka rasta, dugačkih, nekako iskrenutih nožurda, vazda u izgaženim cipelama od jareće kože, ali uvijek vrlo čista. Student se pak najviše čudio i smijao tome što je Lizaveta svaki čas trudna. -Pa kako, veliš da je grdoba? - pripomene oficir. - Jest, crna je u licu, rekao bi da je prerušen vojnik, ali, znaš, nipošto nije grdoba. Ima neko dobro lice i oči. Još kako. Dokaz ti je

što se mnogima sviđa. Vrlo je mirna, krotka, bezazlena, pokorna, na sve pristaje. A smiješak joj je čak i vrlo lijep. - Pa kao da se i tebi sviđa? - nasmije se oficir. - Samo zato što je čudna. Nego, znaš što ću ti reći. Ja bih tu prokletu babu ubio i opljačkao, i vjeruj mi da me savijest ne bi nimalo pekla - gorljivo nadoveže student."

- Marmeladov je čovjek kojega Raskolnikov sreće slučajno u gostionici i tu započinju njih dvojica razgovor i "sprijateljuju se". "Bijaše to čovjek koji je prevalio pedesetu, srednjeg rasta i čvrste građe, prosijed i dobrono čelav, žut, čak i zelenkast u licu podbuhlom od neprestana pijančevanja, nabreklih vjeđa iza kojih su se caklile, kao pukotinice uske, ali živahne zakrvavljene oči. Međutim, bilo je nešto na njemu vrlo čudno; u pogledu mu je blistao čak nekakav zanos - a valjda i razum i pamet - ali u isto vrijeme kao da je prosijavala i ludost. Na njemu bijaše star, posve pohaban crn frak s kojega su bila pootpadala poceta. Samo se još kako-tako držalo jedno jedino puce, koje je zakopčavao želeći očito ostati pristojan. Ispod prsluka od nankina visio mu je plastron, sav zgužvan, zamazan i ispolijevan. Bio je obrijan, kao činovnik, ali već poodavno, tako da mu je po licu bila gusto izbila sivkasta čekinjasta dlaka. Pa i u njegovim manirima zapažalo se zaista nešto dostojanstveno činovnički. Ali je bio nemiran, mrsio je kosu i pokatkad ojađeno podupirao objema rukama glavu naslanjajući se poderanim laktovima na ispolijevani i ljepljivi stol."

"Pridigne se, posrne, dohvati svoju staklenku i čašicu i sjedne do mladića, malko ukoso od njega. Bio je pripit, ali je govorio glatko i tečno, samo je na mahove zapinjao i otezao u govoru. Čak je nekako pohlepno saletio Raskolnikova, baš kao da nije ni on već mjesec dana ni s kim razgovarao.

- Katerina Ivanova bila je Marmeladova žena, vrlo nervozna, ali uredna i pobožna. Čak mi se učinila i vrlo hladnom kada je Marmeladov umro

"Bijaše to strašno mršava žena, tanka, povioka i skladno građena, još i sad divne kestenjaste kose, a obrazi joj zaista bijahu osuti crvenim pjegama. Hodala je gore-dolje po svojoj maloj sobi ruku stisnutih na prsima, ispucalih usana, dišući nepravilno i isprekinano. Oči joj bijahu užagrene kao u vrućici, ali pogled joj bijaše oštar i ukočen. Bolno se doimalo to sušičavo i uzbuđeno lice pri posljednjim zrakama krnjatka svijeće što su treperile na njemu. Raskolnikovu se

učini da joj nije više od trideset godina, zaista joj Marmeladov nije bio par...Nije čula ni opazila došljake; reklo bi se da je nekako zanesena, niti što čuje niti vidi."

- Dunja je Raskolnikova sestra koja se, da bi pomogla bratu, želi udati za Lužina - čovjeka kojega ne voli.

"To ti je čvrsta, razborita, strpljiva i velikodušna djevojka, ali vatrena srca, što sam već odavno uočila kod nje. Naravno, tu ni s njene ni s njegove strane nema neke osobite ljubavi, ali Dunja nije samo pametna djevojka nego je u isti mah i plemenito stvorenje, pravi anđeo, i smatrat će svojom dužnošću da usreći muža, koji će se sa svoje strane brinuti za njenu sreću, o čemu za sad nema mnogo razloga da sumnjamo, iako valja priznati da smo sve skupa obavili navrat-nanos. Osim toga, to je vrlo promišljen čovjek pa će, naravno, i sam uvidjeti da će mu sreća u braku biti utoliko pouzdanija ukoliko Dunječka bude s njim sretnija."

"Avdotja Romanovna bijaše izvanredno lijepa - visoka, divnog stasa, snažna, samouvjerena, što se očitovalo u svakoj njenoj gesti, ali što inače nije oduzimalo njenim kreznjama ništa od njihove gipkosti i ljupkosti. U licu je nalikovala na brata, ali bi se moglo čak reći da je prava ljepotica. Kosa joj bijaše tamno plava, malo svijetlija nego u brata; oči gotovo crne, sjajne, ponosite, a u isti mah gdjekad, na trenutke, neobično dobre. Bila je blijeda, ali joj bljedoća nije bila nezdrava, lice joj blistalo od svježine i zdravlja. Imala je prilično malena usta, a donja usna, svježja i rumena, bijaše joj malčice isturena, zajedno s bradom - jedina nepravilnost na tom krasnom licu, nepravilnost koja mu je, međutim, pridavala nekakvu osebnost i, pored ostalog stanovitu uznositost. Izraz na licu bijaše joj svagda prije ozbiljan i zamišljen nego vedar, ali kako je samo tom licu pristajao osmijeh, kako mu je pristajao smijeh, vedar, mladenački, noebuzdan!"

- Lužin je bio čovjek za kojeg se Dunja trebala udati. On je htio siromašnu ženu kojoj će moći zapovijedati, a koja će mu se za uzvrat klanjati i klečiti pred njim, te mu beskonačno zahvaljivati što ju je izbavio iz siromaštva.

"Čovjek je pouzdan i imućan, služi na dva mjesta i već ima svoj kapital. Ima doduše četrdest pet godina, ali je prilično ugodne vanjštine i još se može svidjeti ženama, pa i inače je neobično ozbiljan i pristojan, samo što je malko mrgodan i nekako uznosit. Ali

možda se to samo tako čini na prvi pogled."

"Petar Petrovič je, sudeći bar po mnogim znacima, neobično čestit čovjek. Kad nas je prvi put posjetio, kazao nam je da je praktičan čovjek, ali da u mnogo čemu pristaje, kao što je sam rekao, "uz shvaćanja naših mladih naraštaja" i da je neprijatelj svih predrasuda. I još je štošta kazao jer, čini mi se, pomalo tašt i voli da ga drugi slušaju, ali to gotovo da i nije neka mana. Ja, dakako, nisam bogzna što shvatila, ali mi je Dunja kazala da nije doduše osobito naobražen, ali da je pametan i , čini se, dobar."

"Čak bi mu se i osobna spoznaja, možda isuviše samodopadna, o ugodnoj promjeni na bolje, mogla oprostiti u takvoj prilici zato što je Petar Petrovič igrao ulogu zaručnika. Cijelo mu je odijelo bilo netom sašiveno i sve je na njemu bilo lijepo, samo je, možda, bilo suviše novo i suviše odavalo određenu svrhu. Čak je i gizdelinski, novi novcati cilindar svjedočio o toj svrsi: Petar Petrovič je postupao s njim nekako odveć obzirno i držao ga u rukama suviše oprezno. Pa i prekrasne rukavice, originalne Louvainove proizvodnje, rukavice boje jorgovana, svjedočile su to isto, ako ničim drugim a ono time što ih nije navlačio nego samo nosio na rukama, za paradu. U svoj odjeći Petra Petroviča prevladavale su svijetle i mladena- čke boje. Na njemu bijaše zgodan svijetlosmeđ ljetni kaput, tanke hlače svijetle boje, isto takav pršnjak, netom kupljena fina košulja, posve lagana batistena kravata s ružičastim prugama, a što je najljepše - sve je to čak i pristajalo licu Petra Petroviča. Njegovo lice, neobično svježije i, štoviše, lijepo, ionako se doimalo mlađim od četrdeset pet godina. Tamni zalisci zgodno su ga osjenčavali s obje strane, nalikujući na dva kotleta, i vrlo se lijepo zgušnjavali oko glatko izbrijane blistave brade. Čak ni kosa, uostalom tek malo progrušana, a počeshljana i nakovrščana kod frizera, nije zbog toga bila ni manje smiješna niti mu je pridavala glup izraz, kao što obično biva kad se nakovrča kosa, jer onda čovjek neminovno nalikuje na Nijemca koji ide na vjenčanje. Ako je u tom prilično lijepom i ozbiljnom obličju i bilo nečeg neugodnog i odbojnog, tome su bili krivi neki drugi uzroci."

"Junačio se bio preko svake mjere i nije ni pomišljao na to da bi se dvije siromašne i nezaštićene žene mogle izbaviti od njegove vlasti. Tomu su njegovu uvjerenju znatno pridonijeli taština i onaj stupanj samopouzdanja što se najbolje može nazvati zaljubljenošću u sama sebe. Petar Petrovič je bio počeo od ničega pa se u njega razvila bolesna navika da uživa u samom sebi. Mnogo je držao do svoje pameti i sposobnosti i čak je kadikad, dok je bio sam, uživao

gledajući se u zrcalu. Ali najviše je na svijetu volio i cijenio svoje novce stečene radom i kojekakvim dovijanjem: novci su ga izjednačavali sa svime što je bilo iznad njega."

- Razumihin je bio prijatelj Raskolnikov. Jedino je njemu Raskolnikov govorio dosta toga; više nego bilo kome drugom

"S Razumihinom se, međutim, tko zna zašto, nekako zbližio, naime, nije se baš zbližio nego je samo s njim bio razgovorljiviji, otvoreniji. Uostalom, s Razumihinom nije čovjek ni mogao biti drugačiji. Bio je to neobično vedar i društven momak, dobar do prostodušnosti. Doduše, ispod te prostodušnosti krila se i dubina i dostojanstvo. Bio je vrlo bistar, premda gdjekad zaista priprost. Bijaše upadljive vanjštine - visok, mršav, vazda loše obrijan, crnokos. Ponekad je zapodijevao kavgu i bio na glasu sa svoje snage. Pio je kao spužva, ali je mogao biti i bez pića; ponekad bi pretjerao u vragolijama, ali je mogao i bez njih. Za Razumihina je bilo značajno još i to što ga nikad nikakvi neuspjesi nisu zbunili i što ga, čini se, nikakve nepovoljne okolnosti nisu mogle skršiti. Mogao je stanovati i na krovu, trpjeti najgoru glad i veliku studen. Bio je vrlo siromašan i bez igdje ikoga, zarađivao je novce svakojakim poslovima. Znao je bezbroj izvora iz kojih je mogao crpsti, naravno poštenim radom. Jednom nije cijele zime ložio u svojoj sobi tvrdeći da je čak i ugodnije jer se u hladnoj sobi bolje spava. Nedavno je i on bio prisiljen prekinuti studij, ali ne zadugo, i upeo se iz petnih žila da popravi svoje imovinske prilike kako bi mogao nastaviti studirati."

- Zosimov je bio Raskolnikov liječnik

"Zosimov je bio visok i ugojen čovjek, podbuhla i bezbojno blijeda, glatka izbrijana lica, svijetle ravne kose, s naočalama i s velikim zlatnim prstenom na prstu nabreklom od debljine. Bilo mu je oko dvadeset sedam godina. Na sebi je imao širok gizelinski lagan kaput, svijetle ljetnje hlače i uopće je sve na njemu bilo nekako široko, gizdavo i novo novcato; rublju mu nije bilo zamjerke, a lančić na satu bijaše podebeo. Kretnje mu bile spore, nekako mlitave, a u isti mah promišljeno slobodne; svaki čas izbijaše iz njega taština, iako se trudio da je prikrije. Svi njegovi znanaci držali su da je težak čovjek, ali su trvdili da zna svoj posao."

- Sonja je bila Marmeladova kći. Bila je prostitutka, brinula se za svoju obitelj, a ujedno je pomagala i Raskolnikovu.

"Sonja je bila niska rasta, djevojka od svojih osamnaest godina, mršava, ali prilično zgodna plavojka, izvanredno lijepih plavih očiju." "Bijaše to mršavo, posve mršavo i blijedo lišće, prilično nepravilno, nekako ušiljeno, šiljasta nosića i brade. Čak se ne bi moglo reći da je ljepušasta, ali su joj zato plave oči bile tako bistre, a kad bi živnule, lice bi joj postalo tako dobro i tako prostodušno da je i nehotice privlačilo čovjeka. Osim toga, na njenu licu, pa i na cijeloj njenoj pojavi, bila je još jedna karakteristična crta: iako joj je bilo osamnaest godina, izgledala je još gotovo kao djevojčica, doimala se mnogo mlađe nego što je uistinu bila, tako reći pravo dijete, što se gdječad čak i smiješno očitovalo u nekim njenim kretnjama."

- Raskoljnikova majka bila je osjećajna i voljela je svoju djecu, ali je također bila i proračunata. Pristala je, čak što više i željela da se Dunja uda za Lužina iako je znala da ga Dunja ne voli, ali je isto tako znala da bi udajom svoje kćeri riješila materijalno stanje svoje obitelji. "Puljheriji Aleksandrovoj bilo već četrdeset tri godine, na licu su joj ostali tragovi nekadašnje ljepote, a osim toga doimala se mnogo mlađa nego što je uistinu bila, kao što gotovo svagda biva u žena koje su do pod stare dane sačuvale bistrinu duha, svježinu dojmova i čestit, čist žar srca. Da kažemo uzgred da je očuvanje svega toga jedini način da se i u starosti ne izgubi ljepota. Kosa joj je već počela sijedjeti i prorjeđivati se, oko očiju su joj se već davno bile razgranale sitne bore, obrazi joj upali i osušili se od briga i jada, pa ipak je to lice bilo još divno. Bijaše to slika i prilika Dunječkina, samo nakon dvadeset godina, jedino bez onog izraza donje usne što je u nje stršilo. Puljherija Aleksandrova bijaše osjećajna, ali ne i sentimentalna, bila je bojažljiva i postupljiva, ali samo do određene granice: mogla je dugo popuštati, na mnogo je šta mogla pristati, čak i na ono što se protivilo njenim uvjerenjima, ali je svagda postojala određena granica poštenja, pravila i najdubljih uvjerenja preko koje ju nikakve okolnosti nisu mogle natjerati da prijeđe."

- Porfirij Petrovič bio je kriminalistički inspektor i na neizravan način izvlačio je iz Raskoljnikova istinu o ubojstvu Aljone Ivanove. "Porfirij Petrovič je bio obučen po domaću, u kućnom kaputu, u posve čistoj košulji i u izgaženim papučama. Bio je to čovjek od svojih trideset pet godina, onizak, punašan, pa i trbušast, glatko izbrijan, bez brkova i zalizaka, kratko podšišane kose na velikoj okrugloj glavi, nekako posebno ispupčenoj na potiljku. Njegovo nabuhlo, okruglo lice

s pomalo prćastim nosom bijaše nezdrave, tamnožute boje, ali prilično živahno i, što više, podsmješljivo. Bilo bi možda i dobroćudno da nije bilo izraza očiju koje su se sjale nekakvim žitkim, vodenastim sjajem i bile zastrte gotovo bijelim trepavicama što su treptale baš kao da namiguju. Pogled tih očiju nekako je čudno odudarao od cijele njegove pojave na kojoj je bilo čak i nečega ženskoga, te je pridavao mnogo više ozbiljnosti nego što bi čovjek u prvi mah očekivao."

- Svidrigajlov je bio vrlo bezobziran , pohotan čovjek koji nije birao sredstva da ostvari svoj cilj i naum.

"Pazikuća je stajao na vratima svoje sobice i pokazivao ravno u njega nekom oniskom čovjeku koji je vanjštinom ličio na obrtnika, u prsluku i nečim nalik na kućnu haljinu; izdaleka bi se reklo da je žensko. Glavu je, u masnoj kapi, oborio, pa i sav je bio nekako pogrbljen. Podbuhlo, smežurano lice govorilo je da je prevalio pedesetu; sitne oči urasle u salo gledale su nekako mrzovoljno, strogo i nezadovoljno."

"...neznanac svejednako stoji na istom mjestu i netremice ga motri. Najednom oprezno preskoči prag, brižljivo zatvori za sobom vrata, priđe stolu, počeka časak - za sve to vrijeme nije odvajao očiju od njega - i polagano, nečujno sjedne na stolac do ležaja; šešir odloži do sebe na pod, pa se objema rukama podupre o trskovac i bradu nasloni na ruke. Očito je bio spreman da dugo čeka. Koliko je Raskolnikov mogao razabrati kroz trepavice kojima je treptao, bio je to čovjek već u godinama, stamen, bujne, svijetle, gotovo bijele brade..."

- Andrej Semjonovič je bio cimer od Petra Petroviča. Dokazao je svoje poštenje time što nije htio lagati da je Sonja ukrala Lužinu novac već je rekao istinu, tj. ono što je vidio, a to je da je Lužin podmetnuo novac Sonji i optužio ju za krađu.

"Još je u provinciji bio čuo o Andreju Semjonoviču, svom bivšem štićeniku, da je jedan od najistaknutijih mladih naprednjaka i, štoviše, da navodno igra važnu ulogu u nekim zanimljivim i famoznim društvima."

"Taj je Andrej Semjonovič negdje služio, a bijaše neishranjen i skrofulozan čovjek niska rasta, nevjerojatno plav, sa zaliscima u obliku kotleta na što je bio neobično ponosan. Uz to su ga vječito boljele oči. Bio je prilično meka srca, ali je govorio vrlo samouvjereno, a koji put čak i izvanredno uznosito, što je, s obzirom na njegovu

sitnu pojavu, bilo gotovo svagda smiješno. Amalija Ivanova ubrajala ga je, inače, među uglednije stanare jer se nije opijao, a uredno je plaćao stanarinu. Ya sve te svoje vrline, Andrej Semjonovič bio je zaista priglup. A progresu i "našem mladom naraštaju" bio se prikrio zbog nekakve strasti. Bijaše to jedan iz one nebrojene i šarene legije tikvana, mlitavih žgoljavaca i nedoučenih uobraženjaka koji u tili čas pristanu svakako uz trenutno najpomodniju ideju kako bi je odmah vulgarizirali, kao bi učas napravili karikaturu od svega čemu sami gdjekad sami služe."

"Radilo se o tome da je Lužin instinktivno počeo naslućivati da Lebezjatnikov nije samo vulgaran i priglup čovjek nego možda i lažljivac, i da nema nekih važnijih veza čak ni u svom društvu, te da je samo ponešto čuo iz treće ruke; štoviše, ni svoj propagandni posao možda i ne zna kako treba jer se svakako previše zapleće u tumačenja - a gdje bi on mogao biti neki raskrinkavač!"

- razlozi koji su Raskolnikova naveli na ubojstvo

"Sve, sve muke tog naklapanja podnio sam, Sonja, i htio sam ih skinuti sa vrata, poželio sam, Sonja, da ubijem bez kazuistike, da ubijem zbog sebe, samo zbog sebe! Čak ni sebe nisam htio o tome obmanjivati! Nisam ubio zbog toga da pomognem majci - koješta! Nisam ubio ni zbog toga da se domognem sredstava i vlasti pa da postanem dobrotvor čovječanstva! Jednostavno sam ubio; zbog sebe sam ubio, samo zbog sebe: a bih li ikad postao nečiji dobrotvor ili bih do kraja života, kao pauk, lovio sve oko sebe u paučinu i svima im pio krv, to mi je u onom trenutku zacijelo bilo sasvim svejedno!...I, što je najvažnije, nisu meni novci bili potrebni, Sonja, kad sam ubio; nisu mi toliko bili potrebni novci koliko nešto drugo...Sve ja to sad dobro znam...Shvati me, kad bih opet išao tim istim putem, možda se nikad više ne bih latio ubojstva. Nešto sam drugo morao doznati, nešto me drugo guralo naprijed: morao sam doznati, i to što prije doznati, jesam li gnjida kao i svi, ili sam čovjek? Hoću li moći preskočiti zapreku ili neću? Hoću li se odvažiti da se sagnem i uzmem ili neću? Jesam li puzav stvor ili imam pravo..."

- Raskolnikov je toliko očajan svojim činom da razmišlja i tome da ode na policiju, sve im prizna i preda se

"Da odem ili da ne odem? - razmišljaše Raskolnikov, stojeći nasred kaldrme na raskršću i gledajući oko sebe, kao da od nekog očekuje presudnu riječ. Ali nigdje se ništa ne odazva; sve bijaše nijemo i

mrtvo, kao kamenje po kojem je gazio, mrtvo za nj, jedino za nj...Najednom u daljini, oko dvjesto koraka od njega, na kraju ulice, u sve gušćoj tami, opazi svjetinu, začuje žagor, uzvike...Usred svjetine stajaše nekakva ekipaža...Nasred ulice zatreperi slabašno svjetlo. Što je to? Raskoljnikov skrene desno i pođe prema svjetini. Baš kao da se za svaku sitnicu hvatao. Kad je to pomislio, hladno se podsmjehne jer je već bio tvrdo naumio da će na policiju, pouzdano je znao da će uskoro svemu doći kraj."

- Cijeni ljubav iznad svega i zato ne želi da se Dunja uda za Lužina samo iz računa i da bi se obitelj izbavila iz siromaštva

"- Dunja - nastavi Raskoljnikov na jedvite jade - ja ne želim taj brak, pa ćeš odmah sutra morati, čim se budeš vidjela s njim, otkazati Lužinu, da ne bude više ni spomena o njemu!"

" - Misliš da bulaznim? Ne bulaznim...Udala bi se za Lužina radi mene. Ali ja ne prihvaćam tvoju žrtvu. I zato mu napiši do sutra pismo...otkaži mu... Donesi mi ujutro da pročitam i kvit posla!"

- Žali za načinom života kakav je vodio prije ubojstva i iskreno se kaje "Sad se odjednom živo sjeti tih svojih nekadašnjih pitanja i sumnji i učini mu se da ih se nije slučajno sjetio. Već mu se to učinilo fantastičnim i čudnovatim što je stao na onom isto mjestu kao i nekad, kao da je diosta uvratio sebi u glavu da može misliti o onom istom kao nekad, i da ga mogu zanimati one iste nekadašnje teme i slike koje su ga zanimala...još ne tako davno. To mu je, štoviše, bilo gotovo smiješno, a u isti ga mah nešto bolno steglo u prsima. Sve to nekadašnje, prošlo učini mu se sad kao da je negdje duboko, dolje, jedva da ga vidi pod nogama, i one nekadašnje misli, i nekadašnji zadaci, i nekadašnje teme, i nekadašnji dojmovi, i cijela ta panorama, i on sam, i sve, sve... Kao da leti nekamo uvis, a sve se gubi pred njegovim očima..."

- Raskoljnikovu se sav život počinje vrtjeti oko počinjenog zločina i to ga sve više i više opsjeda, te sa on počinje gubiti i poticati sumnju okoline

" - Da, sam ga je vrag donio, možda je sad sve pokvario. A jesi li primijetio kako je Raskoljnikov na sve ravnodušan, kako preko svega šutke prelazi, osim nečega što ga upravo izbezumljuje, tog ubojstva..."

- Jest, jest - priklopi Razumihin. - Kako ne bih primijetio! Zanima me to i plaši. Baš su ga onog dana kad se razbolio zaplašili, u policijskoj

stanici, čak je i u nesvijest pao. - Pričat ćeš mi opširnije o tome večeras, pa ću i ja onda tebi koješta reći. Zanima me to, zbilja. Navratit ću opet za pola sata do njega...Inače, upale neće biti..."

- Iako u velikom strahu zbog plana koji je naumio izvršiti ipak ostaje pri tome i pomno i pažljivo planira ubojstvo

"Što se pak tiče petlje, to je sam vrlo lukavo smislio; petlja je bila za sjekiru. Nije ipak mogao ulicom nositi sjekiru u ruci. A da ju je sakrio pod ogrtač, opet bi je morao pridržavati rukom, što bi se lako primijetilo. A sad, kad ima petlju, treba samo u nju utaknuti oštricu sjekire pa će mu lijepo cijelim putem visiti unutra ispod pazuha. Ako turi ruku u džep sa strane, može pridržavati držalo da se ne klata u hodu; a kako mu je ogrtač vrlo širok, prava vreća, neće se izvana uopće primijetiti da kroz džep pridržava nešto rukom."

"Pošto je sastavio te obje pločice, od kojih je željezna bila manja od drvene, čvrsto ih koncem sveže unakrst; zatim ih uredno i zgodno umota u čist bijel papir i sveže tako da bude malo teže odvezati. To je bilo zato da odvraći na neko vrijeme babinu pozornost te tako uluči zgodan trenutak dok se ona bude baktala s tim zavežljajčićem. A željeznu je pločicu primetnuo radi težine, da se baba bar u prvi mah ne dosjeti da je "stvar" drvena."

"Napomenut ćemo samo uzgred jednu osobitost u svim tim konačnim odlukama što ih je već bio donio. Sve su one imale jednu neobičnu osobinu: što su bivale određenije, to su u njegovim očima bivale u isti mah neskladnije, nesuvislije. Uza sve mučnu borbu u samom sebi, nije mogao ni na čas, za sve to vrijeme, povjerovati u ostvarivost svoje zamisli."

"Trebalo je, dakle, samo kradom ući u kuhinju, kad kucne čas, i uzeti sjekiru, i poslije, sat kasnije (kad sve već bude gotovo), vratiti sjekiru na mjesto."

- Sam zločin izgledao je ovako:

"Ni časka više nije smio čekati. Izvadi sjekiru, zamahne objema rukama, jedva i znajući za sebe, i gotovo bez napora, gotovo makinalno, spusti ušicu babi na glavu. Kao da uopće nije uložio u to ni trunka snage. Ali, čim je spusti sjekiru, nadodje mu snaga."

"Tada je udari svom snagom još jednom, pa još jednom, sve ušicom i sve po tjemenu. Krv je briznula kao iz prevaljene čaše i tijelo se izvalilo naznak. On se odmakne, pusti je da padne i odmah se nagne nad njeno lice; bila je već mrtva. Oči joj bijahu izbečene, kao

da će iskočiti iz duplja, a čelo i cijelo lice naborani i iskrivljeni od grča."

- Kao što sam već rekla, Raskolnikov nije namjeravao ubiti Lizavetu. Ona se jednostavno našla na krivom mjestu u krivo vrijeme, a da bi prikrrio sve dokaze koji bi vodili do njega, morao ju je ubiti jer nije imao drugog izbora.

"Usred sobe stajaše Lizaveta, s velikim zavežljajem u rukama, i zgranuto, blijeda kao krpa, gledaše ubijenu sestru. Činilo se da nema snage da vrisne. Kad ugleda njega kako je dojurio, zatrepta sva kao list na vjetru, pripodigne ruku, otvori već usta, ali ipak ne vrisne nego počne polagano uzmicati natraške pred njim, gledajući ga uporno, netremice, ali nikako ne puštajući glasa od sebe, baš kao da joj nedostaje zraka da bi mogla vrisnuti. On nasrne na nju sjekirom: njoj se usne iskrive žalostivo, kao u sasvim male djece kad se nečega uplaše pa se zagledaju u ono što ih plaši i spremaju se da zavrište. I toliko je ta nesretna Lizaveta bila priprosta, jednom zauvijek zatucana i zaplašena da nije ni ruke podigla da zaštititi lice, iako bi to bila najnužnija i najprirodnija kretnja u tom času jer joj je sjekira visila nad glavom. Samo je malko pridigla svoju slobodnu lijevu ruku, ni blizu lica, i polako je ispružila prema njemu, kao da ga želi skloniti s puta. Udarac ju je pogodio ravno u lubanju, oštricom, i odjednom joj prosjekao cijeli gornji dio čela, gotovo do tjemena. Samo se stropoštala. Raskolnikov posve izgubi glavu, dohvati njen zavežljaj i opet ga baci pa odjuri u predsoblje."

- Koliko god se za Raskolnikova mora reći da je veliki grijешnik toliko bi se trebale istaknuti i njegove dobre osobine. Nije htio iskorištavati Dunjinu udaju zbog sebe niti je krao ili tako nešto. Čak, štoviše, iako nikada nije imao ni prebijene pare, sav je svoj novac dao Katerini Ivanovoj da sahrani muža, a nije čak ni bio dobar s njima. Također je dao novac i onda kada su naišli na onu pijanu djevojku i otjerali od nje onog postarijeg čovjeka koji nije imao časne namjere. Pa, na kraju krajeva, on se sam predao u ruke policiji, a nije morao jer oni nisu imali nikakvih dokaza protiv njega. Bio je više pošten nego što je i on sam mislio.

" - Vama je zlo, dajte stolac! Izvolite, sjednite ovamo, sjednite! Vode! Raskolnikov se skljoka na stolac, ali ne odvoji očiju od lica vrlo neugodno iznenađenog Ilje Petroviča. Časak su se tako gledali i čekali. Donesu vode.

- Ja sam... - počne Raskolnikov.

- Popijte malo vode.

Raskolnikov otkloni rukom vodu i tiho, isprekidano, ali razgovijetno izusti:

- Ja sam onda ubio sjekirom onu staru činovničku udovicu i njezinu sestru Lizavetu.

Ilja Petrovič zine. Sjate se ljudi sa svih strana.

Raskolnikov ponovi svoj iskaz..."